

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК
ЖУРНАЛ

ULAGATTY
USTAZ

ҚР Оқу-ағарту министрлігі
№ 514 бұйрықпен бекітілген

**Білім беретін, ғылыми, танымдық,
жарнамалық басылым**

МББ аты: Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал «ULAGATTY USTAZ»

МББ тілі: қазақша, орысша, ағылшынша

Шығу жиілігі: айына 1 рет Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы

Меншік иесі: «Ulagatty Ustaz» ЖШС Алматы қаласы Бас редакторы: Нагиев И. Б.

Негізгі тақырыптық бағыты: білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық

Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал «ULAGATTY USTAZ»
жарияланған ақпараттардың авторлық құқы ақпарат авторына тиесілі, редакция жауапты емес.
Жарияланған ақпарат авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді.

Астана қаласы Қазақстан Республикасының

Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің

Ақпарат комитеті 2023 жылғы 12 ақпандағы

Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік

Басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ51VPY00117354 берілген.

Тапсырыс: 562 Таралымы: 3000 дана.

Журнал «Ulagatty Ustaz» ЖШС баспаханасында басылды.

Алматы қаласы – 2026 жыл Телефон: 8 777 087 6843

ГАЛИЕВА ЖЕМИС КУЛЖАНОВНА
Атырау қаласы
Жалпы білім беретін Алмалы орта мектебінің
география пәні мұғалімі

**Ұлттық бірыңғай тестіге дайындауда географиялық терминдермен
жұмыс жасау әдістері.**

«Бала білімді, тәрбиені өз бетімен алуы керек. Ал мұндағы мұғалімнің қызметі – балаға орындалатын жұмыс түрлерін шағындап беру және қойылған мақсатқа жету үшін бағыт - бағдар беріп отыру» деген қазақтың ақыны, әдебиет зерттеуші ғалымы, педагог Ахмет Байтұрсынұлының қанатты сөздері тестіге дайындалу кезінде де мұғалім жұмысын жетілдіруге өз септігін тигізеді.

«Жаратылыстану» термині екі сөзден, екі түбірден құралады: «жаратылыс» неғұрлым кең мағынадағы «табиғат» және «тану» - білу, зерттеу. Демек, терминнің сөзбе-сөз мағынасы – табиғат туралы білім. Жаратылыстану – табиғат туралы ғылымдардың жиынтығы, табиғат туралы ғылымдар кешені. Қазіргі кезде жаратылыстану физика, химия, биология, геология, география, астрономия және т.б. ғылымдарды қамтиды және де ол ғылымдар, өз кезегінде, тағы да қосымша салаларға жіктеледі.

Сондықтан да жаратылыстану табиғат нысандары мен табиғат құбылыстарына қатысты көптеген мәселелерді әртүрлі қырларынан қарастырады. Сол себепті терминдерге деген көзқарасты жан-жақты ескерулеріміз қажет. Табиғатты зерттеу – адамның өзін қоршаған әлемді түсініп, білуге талпынысынан туындаған заңды құбылыс. Зерттеулер қоршаған табиғатқа қатысты негізгі ұғымдардың, терминдер мен атаулардың шығуына, табиғат құбылыстарының көрініс беруі, өзгеру заңдылықтары туралы пікірлердің қалыптасуына алып келеді.

Жаратылыстану саласындағы зерттеулердің нәтижелері техникалық, технологиялық терминдерге қатысты екендігін көреміз, экономиканың түрлі салаларында күнделікті адамзат тұрмысының ажырамас бөлігі ретінде қолданыста. Терминдердің атаулары әр ғылым саласында түрлі мағынаны беретіні анық. Географиялық атаулар мен терминдер қолданысы мазмұн мен мағыналық тұрғыда айырмашылықтарға ие.

География – ерекше дүниетанымдық пән. Географиялық білімнің негізгі мазмұнын меңгеруде білім алушылар геоэкономика, геоэкология, демография, әлемтану, және т.б. ғылым салалары бойынша түрлі терминдерді қолданып келеді.

Жер бетінде тіршілікті сақтауда география пәні үлкен рөл атқарады. Сондықтан бұл туралы географиялық сауаттылық әлеуметтік қажеттіліктен туындап отырады. География пәнінен 11 сыныптарды жоспар бойынша ҰБТ дайындауда 9 сыныптармен жүргізілген тиімді әдіс тәсілдерді ұсынамын.

Жаңартылған мазмұн бойынша негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9 сыныптарға

арналған «География» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы, 9-сынып

Тарау	Шағын тарау	Оқыту мақсаты
1. Географиялық зерттеу әдістері	1.1 Зерттеулер мен зерттеушілер	9.1.1.4 қазақ халқының халықтық географиялық терминдерінің мағынасын түсіндіреді;
3. Физикалық география	3.1 Литосфера	9.3.1.3 қазақ оронимдерінің жіктеуі негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде транслитерация ұсынады;
	3.2 Атмосфера	9.3.2.5 жергілікті компонентті қосымша қамтып қазақ халқының атмосфералық және климаттық құбылыстарды номинациялау ерекшеліктерін айқындайды;
	3.3 Гидросфера	9.3.3.2 қазақ гидронимдерін жіктеу негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде транслитерация ұсынады;
	3.4 Биосфера	9.3.4.4 қазақ табиғи хоронимдерін тақырып бойынша жіктеу негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде транслитерация ұсынады;
	3.5 Табиғи-аумақтық кешендер	9.3.5.2 қазақ табиғи хоронимдерін жіктеу негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде

		транслитерация ұсынады;
4. Әлеуметтік география	4.1 Халық географиясы	9.4.1.9 Қазақстанда ойконимдерді жіктеу негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде транслитерация ұсынады;
6. Саяси географияның негіздерімен елтану	6.1 Әлем елдері	9.6.1.4 Қазақстан Республикасындағы саяси-әкімшілік хоронимдерді жіктеу негізінде олардың мағынасын түсіндіреді және үш тілде транслитерация ұсынады;

1.«Бұрыштар» тәсілі:

Мұғалім оқушыларға сұрақ ұсынады және мүмкін төрт жауабын сыныптың төрт бұрышына орналастырады. Оқушылар өзіне дұрыс деген жауаптың қасына барып тұрады, таңдаған жауаптарын топтық жұмыста тұжырымдайды және өздерінің көз қарастарын дәлелдейді.

Сұрақ

Топонимика

Жауап

Географиялық атауларды (топонимдерді), олардың шығу тегін, мағынасын, дамуын, қазіргі жағдайын, жазылуы мен айтылуын зерттейтін ономастика бөлімі.

Номинация

Объектілерге, құбылыстарға және процестерге *атау беру*.

Хороним

Белгілі бір шекаралары бар кез-келген аумақтың өз атауы: шағын кеңістік (шалғын, орман, қалалық аймақ), тарихи аймақ, әкімшілік аудан немесе ел.

Ороним

Жер беті рельефінің кез-келген объектісінің өзінің тиісті атауы: дөңес (тау, тау жотасы, төбе) және ойыс (аңғар, шатқал, ойпат, сай, шұңқыр), яғни кез-келген орографиялық объект

Сәйкестендіру.

Берілген терминдерді жауаптарымен сәйкестендіріңіз.

Терминдер	Жауаптары
А.Лимнонимдер	1.Су объектілерінің атаулары.
В.Гелонимдер	2.Өзен атаулары
С.Потамонимдер	3.Батпақтардың, батпақты жерлердің өз атауы.
Д.Дидронимдер	4.Көл, тоған атаулары.

Картамен жұмыс.

Суретте Қазақстанның физикалық-географиялық аумақтары сандармен көрсетілген.Бұл сандар Қазақстан аумағындағы табиғи аттары бар қандай терминдер жиынтығын құрайды?

Бір жауапты сұрақтар

Ойконим ұғымын анықтаңыз.

- А) Жердегі табиғи объектінің немесе жер бетінде адам жасаған объектінің жеке атауы
- В) Жер беті рельефінің кез-келген объектісінің өзінің тиісті атауы
- С) Елді мекен атауы
- Д) Өзен атаулары

Көп жауапты сұрақтар

Ойконим ұғымына қатыстыларды анықтаңыз

- А) Пелогоним
- В) Комонимдер
- С) Дидроним
- Д) Ороним

Е) Гелоним

Ғ) Астионимдер

«Әуедегі шар» әдісі.

Оқушылар шарға өздерінің сұрақтарын жазып әуеге ұшырады. Ұшқан шарды оқушылар өздеріне ұстап алып, жазылған сұрақтарға жауап береді. Мысалы: саяси география, аймақ, интеграция, депопуляция, халықаралық географиялық еңбек бөлінісі және т.б.

Географиялық диктант

Атмосфералық құбылысқа байланысты бос тұрған жерді толықтырып, ұғымды анықтаңыз.

.....- жағымсыз және қауіпті табиғи құбылыстар мен апаттардың, оның ішінде,, атаулары.

Wordwall платформасының ойындарымен жұмыс.

Терминологиялық жүйені саналы әрі жүйелі меңгеру география ғылымының мазмұнын терең түсінуге, табиғи және әлеуметтік-экономикалық құбылыстарды ғылыми негізде талдауға мүмкіндік береді.

Терминдер – оқу мазмұнының тірек ұғымдары. Оларды дұрыс түсіну мен орынды қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырып, кеңістіктік ойлау қабілетін дамытады, ақпаратты талдау және жүйелеу дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, терминологиялық қордың жеткілікті деңгейде қалыптасуы ұлттық бірыңғай тестілеу мен қорытынды аттестаттау нәтижелерінің жоғарылауына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. https://kk.wikipedia.org/wiki/Ахмет_Байтұрсынұлы

2.Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. География пәні бойынша оқу бағдарламасы (5–11 сыныптар). – Астана, 2022.

3.География.9-сынып оқулығы

Р.Ә.Қаратабанов,А.А.Сайпов,Б.Х.Балғабаева, Қ.Т.Сапаров.Алматыкітап баспасы,2024

4.Топонимы края

[http://www.shuak.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2009-12-07-17-](http://www.shuak.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2009-12-07-17-52-17&catid=82&Itemid=134)

[52- 17&catid=82&Itemid=134](http://www.shuak.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2009-12-07-17-52-17&catid=82&Itemid=134)<=ru

5.[https://wordwall.net/ru-](https://wordwall.net/ru-kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-%D0%BC%D0%B5%D0%BD)

[kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-](https://wordwall.net/ru-kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-%D0%BC%D0%B5%D0%BD)

[%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-](https://wordwall.net/ru-kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-%D0%BC%D0%B5%D0%BD)

[%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-](https://wordwall.net/ru-kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-%D0%BC%D0%B5%D0%BD)

[%D0%BC%D0%B5%D0%BD](https://wordwall.net/ru-kz/community/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D2%9B%D0%B0%D0%B1%D1%8B%D2%9B%D1%82%D1%8B%D2%A3-%D2%9B%D2%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%8B-%D0%BC%D0%B5%D0%BD)

МЫРЗАГАЛИЕВА ЛЭЗЗАТ АТАГУЛЛАЕВНА

Маңғыстау облысы

Ақтау қаласы

№31" Еркемай "бөбекжайы

Тәрбиеші

Блум әдістері мен тәсілдерін қолдану

Мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогикалық үдерістердің инновациялығы – мектеп жасына дейінгі балалардың тиімді дамуына себін тигізетін жаңа технологияларды мақсатты ендіруінде болып табылады.

Педагог пен баланың өзара әрекет етуі жүзеге асырылатын оқытудың интерьактивті әдістерін қолдану барынша маңызды бола бастады. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының жұмыстарына заманауи білім беру бағдарламалары мен технологияларын ендіру бойынша бірыңғай талаптар және практикалық ұсыныстармен қамтамасыз етуге бағдарланған және мектепке дейінгі оқыту мен тәрбие сапасын және тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға бағытталған.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін «Блум таксономиясы» технологиясы- бұл тәрбиешілер үшін толық әдістемелік ұсыныстары бар ұжымдық ойындар мен сабақтар жүйесі. Блум таксономиясы негізгі бағдарламасын ауыстыруға емес, оның тиімділігін барынша арттыруға арналған. Тәрбиеші жұмыс істейтін кез-келген бағдарлама негізінде практикада тексерілген блум әдістері мен тәсілдерін қолдануға болады.

Балаларды шығармашылық дамытуда АКТ-ның тигізер пайдасы орасан зор екенін панорамалық флипчарт сабақта дәлелдедік. Болашақта Блум таксономиясы әдісі арқылы ұйымдастырылған оқу қызметімізді жоспарлай алсақ және оның жүйесімен жұмыс жасай білсек еш қателеспейміз. Блум таксономиясы алты кезеңді қамтиды:

- 1 – білу
- 2 – түсіну
- 3 – талдау
- 4 – қолдану
- 5 – жинақтау
- 6 – қорытындылау

Ұйымдастырылған оқу қызметін алты бөлікке жіктеп жаза отырып, АКТ-ны пайдалану оқу қызметін жандандыра түседі, ойлау, сөйлеу, ұшқыр қиялы дамиды деп ойлаймын.

Жұптық оқыту қалпында тілдік қатынас екі баланың арасында жүреді. Онда негізгі мақсат – екі баланың өзара тілдесу ерекшеліктеріне, тілді білу дәрежесіне т.б сүйене отырып іске асырылады. Мұнда балалар екі-екіден жұпқа бөлініп, әр жұп жеке тапсырмалар бойынша жұмыс істейді де, олардың сыңарлары бір-бірімен отырады. Жұптық қалыппен тілді үйретудің ерекшелігі ол диалог арқылы жүзеге асады да, тілдік қарым-қатынастың ауызша түрін дамытуға себін тигізеді. Бұл қалып бойынша бүкіл тілдік материал диалогтың негізінде меңгеріледі.

Топтық оқытуда балаларды топқа бөліп оқыту балалар арасындағы қарым-қатынасты жақсартады, дұрыс сөйлей білуге жағдай жасайды, балалардың білімін жетілдіреді, әртүрлі мінез-құлықтағы адамдармен пікір алмасуға үйретеді, топтар арасында бала өзінің жеке дара қасиетін көрсетуге мүмкіндік алады.

Ұжымдық оқыту – тіл үйренудің ұжымдық формасы, бұл үйренушінің бүкіл топтағы адамдардың әрқайсысымен жеке сұқбаттасу арқылы олардың екеуінің бір-бірін үйретуі, оқытуы, пікір алмасуы және әр жұп сыңарларының ауысып отыруы нәтижесінде бүкіл ұжым мүшелерінің түгел қамтылып, әрі жұптық, әрі топтық тілдік қатынастың жүзеге асуы. Ұйымдастырылған оқу қызметінде балалардың коммуникативтік сөйлеуі, тіл дамытуы көрнекілік әдісі, ойын әдісі арқылы іске асады.

Сөздік жұмыстарын өткізбей тұрып, жалпы символдардан бейнелерді меңгерту керек, мұнда мнемокесте үлкен роль атқарады.

«Ел боламын десең, бесігіңді түзе», «Тәрбие – тал бесіктен» деп дана халқымыз айтқандай парасатты, зерек, кішіпейіл, адал, адамгершілігі мол ұрпақ ұлтымыздың басты құндылығы. Саналы да білімді жас ұрпақ болашағымыздың кепілі. Бала тәрбиесінде ең маңызды роль атқаратыны мәлім. Қай елде, қай кезде болмасын, бала тәрбиесін ерекше дамытушы да, ілгері апарушы да – балалар, яғни бүгінгі ұрпақ – ертеңгі елдің болашағы.

АБДУРАГИМОВА СЕВИНДЖ ЗУМРЕДДИНКЫЗЫ

Мангистауская область

Актау

№31 "Еркемай" ясли - сад

Воспитатель

Развитие речи детей через игру

Современный человек постоянно находится в контакте с людьми, близкими и совершенно незнакомыми. Его успехи и достижения во многом зависят от того, как хорошо он освоил в детстве искусство общения. Нередко мы, взрослые задаем себе вопрос: как вырастить ребенка, правильно и уверенно общающегося с людьми?

Ни для кого не секрет, что лучший друг для современного ребёнка – это телевизор или компьютер, а любимое занятие – просмотр мультиков или компьютерные игры. Дети стали меньше общаться не только со взрослыми, но и друг с другом.

Давно известно, что ведущий вид деятельности у дошкольников – это игра, поэтому для обогащения у детей словарного запаса, формирования грамматического строя речи, а так же развития связной диалогической и монологической речи я использую игры, которые делаю сама. Это такие игры как: «Какой чай?», «Назови одним словом», «Третий лишний», «Логические цепочки», «Слова наоборот», «Животные и их детеныши», «Жадина», «Один – много», «Чей хвост» и так далее.

Дидактические игры способствуют:

- развитию познавательных и умственных способностей: получению новых знаний, их обобщению и закреплению, расширению имеющиеся у них представления о предметах и явлениях природы, растениях, животных;
- развитию памяти, внимания, наблюдательности; развитию умению высказывать свои суждения, делать умозаключения.
- развитию речи детей: пополнению и активизации словаря.
- социально-нравственному развитию ребенка-дошкольника: в такой игре происходит познание взаимоотношений между детьми, взрослыми, объектами живой и неживой природы, в ней ребенок проявляет чуткое отношение к сверстникам, учится быть справедливым, уступать в случае необходимости, учится сочувствовать и т.д.

Эти игры невероятным образом развивают у детей речь, логическое мышление, сообразительность, анализ и другие жизненно-необходимые навыки, особенно в наш интеллектуальный век. И детям нравится играть.

Дидактическая игра представляет собой многоплановое, сложное педагогическое явление. Она является игровым методом обучения детей, формой обучения, самостоятельной игровой деятельностью, средством всестороннего воспитания личности, а также одним из средств развития познавательной активности и развития коммуникативных навыков детей.

Такие игры я использую как на занятия по развитию речи, так и в совместной деятельности с детьми. Некоторые игры даю родителям домой, в качестве закрепления полученных навыков. Дети с удовольствием в них играют с мамами и папами. И для меня лучшая награда – это эмоциональный отклик детей, видеть как горят глаза у детей во время игр, радоваться за них, что у них всё получается.

ИСКАЛИЕВА ЖУМАГУЛ ТОЛЕУОВНА

Маңғыстау облысы

Ақтау қаласы

№31" Еркемай "бөбекжайы

Тәрбиеші

Балалардың ойлау қабілетін дамыту ойындары арқылы арттыру

Білім беру мен тәрбиелеудің алғашқы баспалдағы – мектепке дейінгі мекеме болса, ондағы бала дамуына жасалған игі істер, педагогикалық ізденістердің маңызы арта түспек. Сондықтан қазіргі балабақшадағы оқу-білім беруге арналған инновациялық қызмет - мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтарының кәсіби дамуының ең басты факторы болып отыр.

Мектепке дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті әлсіз, қабылдау процестері тұрақсыз келеді. Сондықтан олар затты қолмен ұстап, көзімен көргенді ұнатады. Осыған сәйкес, мектепке дейінгі балалардың оқу іс-әрекеттеріне көрнекілік, ойын технологиясын кеңінен қолданған жөн. Ойын арқылы оқыту технологиясының мақсаты дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендірушілік мақсатқа жету. Ойын технологиясының ерекшелігі ойындық іс-әрекеттің психологиялық механизмі жеке бастың өзіндік талап-талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдық, шығармашылық қасиеттерін аша түсуді көздейді. Ойын - балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын айналадағы дүниені танудың тәсілі. Ойындардың негізгі мақсаты - балаларың ықылас зейінін, сөздік қорын, байқампаздығын, есте сақтау, қабылдауын дамытуға, икемділікті арттыруға, өзінің жеке құрбыларының іс-әрекетін бағалай, құрметтей, өз ісінің дұрыстығын дәлелдей білуін анықтау, қалыптастыру. Ойын – оқу үдерісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық санат. Ойын үлгісінің технологиясы баланың нақ осындай белсенділіктерін арттырады. Кез - келген бала да, адамның мәдениеті де ойын арқылы дамиды. Ал бүгінгідей динамика ғасырында, оқу процесінде ойын алдыңғы орында, яғни ойын технологиясы арқылы баланың оқуға ынтасын, қызығушылығын арттыру жеңіл болмақ.

Ойынның түрлері өте көп. Мысалы: рөлдік ойындар, денешынықтыру ойындары, сюжеттік ойындар, дидактикалық ойын элементтерін пайдаланудың маңызы өте зор. Дидактикалық ойындар баланың ақыл - ойын дамытып, сабаққа деген қызығушылықтарын арттырады.

Кез - келген сабақты өткізу үшін дидактикалық ойындар қолдана білу керек. Рөлдік ойындар мектепке дейінгі балалардың өмірінде елеулі орын алады. Бұл ойындар ұзақ та, қысқа да болу мүмкін. Сюжетті - рөлді ойындар бейнелеу құралы рөл мен ойын әрекеті болып табылады.

Өзінің сипаты жағынан бұлар көбінесе еліктеу, шындықты көрсету болып табылады. Мысалы «Дүкен» ойынын ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушы әрекеттеріне еліктейді., ал «Мектеп» болып ойнағанда мұғаліммен оқытушының әрекетіне еліктейді. «Отбасы» ойындары арқылы айналадағы өмірді бақылауға, күнделікті өз өмірлерінен алған білімдерін ойын сюжетіне пайдалануға төселдіруге болады.

«Ұлттық қазақ ойындары: «Қыз куу», «Орамал тастау, «Асықтар», «Бәйге» ойындары. Бала өмірінің кезеңі ойын арқылы жетіледі. Ойындар әр топта жас ерекшелігіне сай жүргізіледі. Мен өз тәжірибемде ойындарды көп қолданамын. Сабақ барысында да, күннің жартысында да жүргіземін. Баланың тілін жетілдіру үшін оны әңгімеге тарта отырып, баланың сөздік қорын жаңа сөздермен толықтырып, түсінігін молайту қажет. Баланың тілін дамытуда ойын түрлерін жүргізу арқылы, ойын шарттарын айта отырып та байытуға болады. Мысалы: «Қуыршаққа қонаққа бару», «Мен кіммін», «Қуыршақты киіндіреміз», «Шарбақты құрастыру», «Көлемі бойынша қой» деген секілді ойын түрлерін қолдануға болады.

Құммен ойын - балалар мен ересектердің эмоционалдық хал-жағдайларына оң әсер етеді, бұл баланың өзіндік дамуы үшін тамаша құрал болып табылады.

Құмдағы ойындар - баланың табиғи әрекеті формаларының бір түрі. Сондықтан да біз, ересектер, құммен ойнайтын орындарды оқыту және дамыту сабақтарында қолдана аламыз. Құмнан суреттер салып, әртүрлі оқиғаларды ойлап тауып, біз бала үшін әлдеқайда қызықты түрде оған өзіміздің біліміміз бен өмірлік тәжірибемізді, қоршаған әлемнің заңдылықтары мен оқиғаларын жеткізе аламыз.

Құрылымдық ойындар - балалар әрекетінің бір түрі. Оның негізгі мазмұны қоршаған өмірді алуан түрлі құбылыстарды және соларға байланысты іс - әрекеттерді бейнелеу болып табылады. Құрылыс ойыны бір жағынан сюжетті - рөлді ойнауға ұқсас келеді. Балалар ойын үстінде көпірлер, стадиондар, темір жолдар, театрлар, цирктер т. б. ірі құрылыстар салады.

Бала тәрбиесі қиын да, жауапты міндет. Ұрпақ тәрбиесі қоғамнан тыс, оқшау тұрған емес. Ол қоғамның, заманың бағыт - бағдармен, тыныс - тіршілігімен бірге жүріп отырады. Осы орайда кез - келген бүлдіршін үшін бала тәрбиесі ата - анасына берілген тәлім - тәрбиені одан әрі жалғап, жандыратыны сөзсіз.

Балабақшада тәрбиеленушілердің танымдық іс - әрекетін қалыптастыруда негізгі жұмыс түрі - ойын әрекеті.

Атырау қаласы
Жалпы білім беретін Алмалы орта мектебінің
биология пәні мұғалімі
БАЛТАБАЕВА ГҮЛНАФИС БАЛТАБАЙҚЫЗЫ

Биология мен робототехниканың интеграциялық бағыттары

Биология мен робототехниканың өзара ықпалдастығы қазіргі ғылымдағы ең серпінді бағыттардың бірі болып саналады. Бұл бағыт табиғи жүйелердің құрылымы мен қызметін зерттеу арқылы инженерлік шешімдер жасауға негізделеді. Мұндай синтез нәтижесінде бионика, биомиметика, нейроробототехника және экоробототехника салалары қалыптасты.

Бионика – тірі ағзалардың анатомиялық және физиологиялық ерекшеліктерін зерттей отырып, оларды техникалық құрылғыларда модельдеу принциптерін қарастырады. Мысалы, құстардың қанат құрылымын талдау ұшқыш аппараттардың аэродинамикалық жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді, ал жәндіктердің қозғалыс механизмдері шағын автономды роботтар жасауға негіз болады.

Биомиметика табиғаттағы тиімді шешімдерді инженерлік жобалауда қолдануды көздейді. Өсімдіктердің фототропизм құбылысын зерттеу арқылы жарыққа бағытталатын сенсорлық жүйелер жасалады. Сонымен қатар, адам қолының биомеханикасын талдау протездік роботтардың дәл қозғалысын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Нейроробототехника жүйке жүйесінің қызметін модельдеу арқылы интеллектуалды роботтар құрастыруға бағытталған. Бұл салада жасанды нейрондық желілер, сенсорлық кері байланыс жүйелері және адаптивті алгоритмдер қолданылады. Биология сабағында рефлекс доғасын немесе жүйке импульсінің таралу механизмін модельдеу арқылы оқушылар тірі ағзалардың басқару жүйесін техникалық құрылғымен салыстыра алады.

Экологиялық робототехника қоршаған ортаны бақылауға арналған автоматтандырылған құрылғыларды әзірлеумен байланысты. Мысалы, су сапасын анықтайтын датчиктер, топырақ ылғалдылығын өлшейтін құрылғылар немесе ауа құрамын бақылайтын мобильді роботтар экологиялық мониторингтің тиімді құралдары болып табылады.

Білім беру тәжірибесінде бұл бағыттарды қолдану оқушылардың ғылыми түсінігін кеңейтіп қана қоймай, олардың жобалау, модельдеу және бағдарламалау қабілеттерін дамытады. Пәнаралық жобалар барысында биологиялық теория нақты инженерлік шешімге айналады, бұл оқу мазмұнының өмірмен байланысын күшейтеді.

Биология мен робототехниканың интеграциясы тек ғылыми зерттеу саласында ғана емес, мектептік білім беру жүйесінде де маңызды орын алады. Ол оқушыларды болашақтың технологиялық ортасына бейімдеп, олардың инновациялық ойлау мәдениетін қалыптастырады.

Қазіргі білім беру тәжірибесінде экологиялық робототехника ерекше маңызға ие. Қоршаған ортаның жағдайын бақылау – биология пәнінің маңызды бағыттарының бірі. Бұл бағытта автоматтандырылған өлшеу құрылғыларын пайдалану арқылы оқушылар нақты ғылыми деректер жинай алады.

Мысалы, мектеп ауласындағы топырақ ылғалдылығын, ауа температурасын немесе жарық қарқындылығын өлшейтін датчиктер арқылы экожүйенің динамикасын бақылауға болады. Жиналған мәліметтерді талдау оқушылардың статистикалық және аналитикалық дағдыларын дамытады.

Мұндай жұмыстар оқушыларға экологиялық жауапкершілік сезімін қалыптастырып, табиғатты қорғау мәселелеріне ғылыми тұрғыдан қарауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл бағыт болашақта агроинженерия, экологиялық инженерия және биотехнология салаларына кәсіби қызығушылық тудырады.

Биология мен робототехниканың тағы бір маңызды қиылысу нүктесі – медициналық технологиялар. Протездік құрылғылар, хирургиялық роботтар, реабилитациялық аппараттар – биологиялық анатомия мен инженерлік шешімдердің синтезінің нәтижесі.

Сабақ барысында адам қолының буын құрылысы зерттеліп, кейін соған ұқсас роботтық манипулятордың қарапайым моделі құрастырылады. Бұл тапсырма анатомиялық білімді нақты техникалық шешіммен байланыстырады.

Оқушылар адамның бұлшықет жүйесінің жұмысын серіппелі немесе моторлы механизмдер арқылы модельдей отырып, тірі ағзаның күрделі үйлесімділігін түсінеді. Мұндай тәжірибелер ғылыми дүниетанымды қалыптастыруда ерекше рөл атқарады.

АСКАРОВА ФАРИДА НОЯБРЬОВНА*Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы**«№2 Жалпы білім беретін мектеп»**Математика пәнінің мұғалімі***МАТЕМАТИКАНЫ STEM НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ**

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы, технологиялық үдерістердің жеделдеуі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қоюда. Енді мектеп бітіруші түлек тек пәндік біліммен ғана емес, өмірлік қажетті дағдылармен — сыни ойлау, шығармашылық, технологиялық сауаттылық, топпен жұмыс істей білу қабілеттерімен қарулануы қажет. Осындай заманауи талаптарға жауап беретін бағыттың бірі — STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) негізіндегі оқыту жүйесі. STEM тәсілін оқу үрдісіне енгізу — оқушылардың оқу мотивациясын арттырып қана қоймай, оларды шынайы өмірлік мәселелерді шешуге бейімдейді.

STEM негізінде математиканы оқыту — бұл тек формулалар мен есептерді меңгеру емес, математика пәнін өмірмен байланыстыра отырып, оқушының зерттеушілік қабілетін, логикалық ойлауын және шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған оқыту формасы. Осы жұмыста STEM тәсілін қолдана отырып, математика сабақтарының құрылымын жетілдіру, пәнаралық интеграцияны жүзеге асыру және оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жолдары қарастырылады.

STEM тұжырымдамасының мақсаты:

STEM технологиясының басты мақсаты — оқушылардың ғылыми-аналитикалық ойлауын дамытып, білімді нақты өмірлік контексте қолдануға үйрету. Бұл модельде оқушы дайын формулаларды жаттамайды, керісінше оларды тәжірибе арқылы табады, дәлелдейді және есептің практикалық шешімін іздейді.

Математика сабағында STEM қолдану ерекшеліктері:

Математика пәні STEM жүйесінің өзегі болып табылады, себебі инженерлік есептердің барлығы математикалық ойлауға сүйенеді. Сабақ барысында келесі әрекеттер жүзеге асырылады:

1. Мәселені анықтау:

Оқушыларға күнделікті өмірден алынған нақты жағдай беріледі.

Мысалы: көпірдің беріктігін есептеу, тауар бағасының өзгерісін болжау.

2. Модельдеу:

Мәселені математикалық модельге айналдыру.

Формулалар, теңдеулер, графиктер пайдаланылады.

3. Тәжірибе және зерттеу:

Оқушылар есептің бірнеше нұсқасын тексереді, эксперимент жасайды.

4. Инженерлік ойлау:

Оптималды шешімді табу, жобаны қорғау.

STEM сабақтарына мысалдар

Мысал 1. «Үйдің жылу тиімділігін есептеу»

- Геометриялық пішіндер ауданы мен көлемін есептеу
- Жылу жоғалту коэффициенттері
- Энергияны үнемдеу шешімдері

Мысал 2. «Су мұнарасын жобалау»

- Бөшкенің көлемін есептеу
- Берік материал таңдау
- Қауіпсіздік шарттарын сақтау

Мысал 3. «Робототехника және қозғалыс траекториясы»

- Координаталар жүйесі
- Траекторияны алгоритмдеу
- Бағдарламалау

Мұндай сабақтар оқушыны белсенді әрекетке тартады, ойлануға, салыстыруға, модель құруға үйретеді.

STEM әдістемесінің артықшылықтары

- Практика мен теорияның үйлесімі
- Мотивацияның жоғарылауы
- Шынайы өмірмен байланыс
- Командалық жұмыс дағдылары
- Креативті және сыни ойлау

STEM бағытында оқытылған оқушылар:

- жаңа шешімдерді табуға қабілетті,
- технологияны қолдана алады,
- мамандық таңдауда еркін.

Мұғалімнің рөлі

STEM сабағында мұғалім дәстүрлі білім беруші емес, кеңесші, бағыттаушы қызметін атқарады. Оқушы топпен жұмыс істейді, мұғалім тек қажетті құралдар мен ресурстарды ұсынады. Сабақ құрылымы:

- мәселені қою
- идея әзірлеу
- прототип құру
- тестілеу
- рефлексия

STEM негізінде математиканы оқыту – қазіргі заманның талаптарына толық сәйкес келетін инновациялық модель. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттырады, ғылыми ойлау, зерттеу және жобалау дағдыларын дамытады. STEM технологиясын математика сабақтарына енгізу арқылы мектеп оқушысы тек білім алып қана қоймай, оны өмірде тиімді қолдана алады. Болашақ инженерлер, архитекторлар, IT мамандар, ғалымдар дәл осы бағыттан бастау алады. STEM – оқушыны болашаққа дайындайтын білім беру жүйесі.

ОТАШОВ ЖАҚСЫБАЙ
Түркістан облысы Арыс ауданы
«А.Тілеубердин атындағы ЖОББМ» КММ
Көркем еңбек пәні мұғалімі

Тері өңдеу және былғарыдан бұйым дайындау әдісі

Қазақ халқының көне дәуірден өшпес мұрасы болып, ұрпақтан – ұрпаққа, әкеден балаға сабақтасып, өзіндік тарихымен, әдет – ғұрпымен, сәндік, көркемдік жолымен көшпенді елімізді бүкіл әлемге өзінің ерекшелігімен таныта білген – қолөнері.

Қазақ қолөнері көне тарихымызбен біте қайнасып келе жатқан бай қазына. Ата – бабаларымыз өнердің қай түрін болсын қастерлеп, пір тұтып, көздің қарашығындай аялап сақтай білген. Қолөнерді жасап, байыту арқылы адамның жан дүниесі, ақыл – ойы, ой – қиялы, іскерлігі, шеберлігі, тапқырлығы, талаптылығы, ұқыптылығы, байқағыштығы артып, дамып отырады.

Қазіргі таңда мектеп оқушыларын еңбек тәрбиесіне баулу арқылы өз ұлтымыздың ұлттық қолөнеріне үйрету – оқу – тәрбие үрдісінің өзекті мәселелерінің бірі. Оқушыларды өнерге баулу - өз елін, жерін халқын сүю салт – дәстүрін бағалай білуге үйретеді. Осы дайындалған*Тері өңдеу және былғарыдан бұйым дайындау әдісі* атты кітапшамызда да жастарды еңбекқорлыққа,шыдамдылыққа,өз ісін жетік меңгерген маман болып жетілуіне ықпал етеді деген ойдамыз.

Тері илеу технологиясы.

Халық тұрмысында мал терілерін қарапайым жолмен ұқсату көптен бері келе жатқан тәсілдердің бірі. Сондықтан бұған байланысты турлі-түрлі ұғымдар туды. Мысалы, ірі қара малдың иленбеген терісін шылғи тері немесе шылғи қайыс, ал тері иленіп ұқсатылғаннан кейін оны қайыс деп атайды. Шылғи қайысты ұқсатудың екі түрлі жолы бар. Бірі — оның жүнін сылып тастап пайдалану, екіншісі — теріні жүнін сылымай-ақ пайдалану. Жүнді терілерден тулақ, тайтері, бөстек, тұлып, қауға, шанаш, мес, дорба, шарқай, т. б. жасалады.

Жүнін алып тастаған терілерден көк, өкше сірі, көн, дабыл жасалады.

Құрымға салынып, ысқа ұсталып, құмға қатырылған теріден саба, торсық, көнек, шанақ істеледі. Иленген теріден көксауыр, таспа, қайыс, қапшық, құлын, жарғаң, бота ішік, шідер, жүген, айыл, тартпа, тамақбау, құлақбау сияқты нәрселермен қатар, былғары, ұлтан, опайке, шегрен, көзел, етік, мәсі, кебіс, қоржын, тоқым, ертұрман, тон, шалбар, шамадан, тақия, көпшік, белдік, кісе, кейде тұс киіз сияқты көлемді заттар да жасалады. Теріні құрымға салу, ысқа ұстау .

Торсық (саба, көнек...) жасау. Тері илеу. Тері бояу. Былғары өңдеу: көксауыр, былғары. Саптама. Шоңқайма. Көк етік. Кебіс, Мәсі. Тарамыс. Ірі қараның терісі әрбір іске арнайы пайдаланылған. Соған қарай олардың әр түрлі атаулары бар. Мысалы, сиыр терілерін қолөнер шеберлері сиыр терісі, өгіз терісі, тайынша терісі, бұзау терісі деп төртке бөліп атайды да, әр терінің өн бойы — жондың, қабырғаның, үйек бас тері, пұшпақ, мойын болып бірнеше түрге бөлінеді. Жылқы терісін — бие терісі, жабағы және құлын терісі деп үшке бөледі. Түйе терілерін атан терісі, бота терісі деп екіге ғана бөледі. Атан терісі, өгіз терісі және олардың жондықтары қол істеріне ең қолайлысы. Қой терілерін: жабағы тері, қырықпа тері, күздік тері, соғым терісі, тақыр тері, тоқтышақ терісі, сеңсең, елтірі, мари, жылбысқа тері деп он түрге бөліп атайды. Осы терілер киім түрлерінің бәріне жарай береді. Ешкі терілерін — жүндес тері, тақыр тері, түбітті тері, серке терісі, лақ терісі, лақ мариі деп бөледі. Ешкі терілері төзімді келеді.

Сондықтан одан алуан түрлі киім тігеді, бөстек, тулак, торсық, саба, қапшық жасайды. Теріні ысқа әзірлегенде сиыр, жылқы, серке терілерінің пышақ кескен жері жоқ бүтінін таңдап алады да, жүнін ұстарамен сыпырып тастайды. Содан кейін 2—3 күн шошаланың төбесіне жайып не киіз қайнатқан құрымға салып қояды. Тері ашты құрымның күшімен иленген сияқтанып ширғып, шымырлана түседі және қара қошқыл өңге енеді.

Содан кейін оны сорғытып, аз құрғатып үлгіге салып отырып сабаға, көнекке, иықты, емізікті торсықтарға, кеукеріндерге, қауғаға арнап пішеді де терінің қыртысын сыртына қаратып шуда жіппен жиі жөрмеп тігеді.

Мал терілерін илеу үшін үлкен күбіге немесе шелекке ашытқы ашытып, теріні соған салып илеу. Мұны малма дейді. Ал иді қатықтан, айраннан, не езген құрттан, не құрттың сары суынан, кейде ашытқан көжеден, немесе ұнға тұз қосып та жасайды. Теріні бір рет суық суға жуып тазартады. Одан кейін күбідегі иге салып, күн сайын бірнеше рет сапсиды (шайқайды).

Иге салынған тері иге түгел батырылады. Олай болмаса терінің иге батпаған жері қара қайыстанып, бырысады да, кейін пішіп тігуге жарамайды. Қой, ешкі терілері иде 6—9 күн, ірі қара терілері 15—20 күн жатады. Терінің иі қанғанын білу үшін оны қолмен тырнап қарағанда тері қыртысы қалыңдап, ет қыртысы кәшіп тұрады. Иден шыққан теріні көлеңкеге бір рет кептіріп, соңынан сақармен жуып тазартады. Малмаға салған терінің жүні ұйысып, білтеленіп қалады. Оны ажырату үшін кепкен соң жұмсақ шыбықпен сабап сілкеді. Кейде сирек тісті тарақпен тарайды. Теріні аз тобарсыған соң уқалай отырып, қолдың жылуымен кептірген жақсы.

Иленіп, кептірілген теріні қырады. Теріні қыру үшін жұмыр ағаштың бір басын қабырғаға, не дінгекке сүйеп, бір басын көлбете жерге тіреп қояды да, оның үстінен биязы шекпен, не брезент жабады. Оның үстіне ет жағын сыртына қаратып теріні салып қырады.

Терінің еті тез көшіп түсуі үшін, оған не ұн, не ұнтақталған бор сеуіп қырады. Қырғы шалғы орақтан немесе жүзді темірден жасалады. Теріні и жағып та илейді. Ол үшін иленетін заттың көлемі шағын болуы шарт. Сеңсең, елтірі, лақ елтірісі, бота терісі мен ұсақ аң терілерін жағып илейді.

Бұларға жағылатын да жоғарыда айтылған и. Қоян, түлкі, бұлғын, қарсақ, тиін сияқты өңі жұқа аң терілері өте тез иленеді. Оларға и жағылғаннан кейін 1—2-ақ күн тұрады. Аң терілері бітеу сойылып, оның жүнін былғамай, өңін шыңылтырландырмай илеп алады. Мұны «сабаулау» деп атайды. Мысалы, жаңа сойылған түлкі терісін теріс айналдырып, құрт пен тұз жағады да, ішіне екі сабауды сұғып, кергілеп толғайды.

Бұл тәсілмен ұқсатылған түлкі терісі 7—8 сағат ішінде тымақ тігуге әзір болады. Аң терісін қырғыштамайды, қалың көк еттері мен майларын қолмен алып тастайды.

МАЗМҰНЫ

- ГАЛИЕВА ЖЕМИС КУЛЖАНОВНА
- МЫРЗАГАЛИЕВА ЛЭЗЗАТ АТАГУЛЛАЕВНА
- АБДУРАГИМОВА СЕВИНДЖ ЗУМРЕДДИНКЫЗЫ
- ИСКАЛИЕВА ЖУМАГУЛ ТОЛЕУОВНА
- БАЛТАБАЕВА ГҮЛНАФИС БАЛТАБАЙҚЫЗЫ
- АСКАРОВА ФАРИДА НОЯБРЬОВНА
- ОТАШОВ ЖАҚСЫБАЙ